

УДК 378.015.3 (477) «19»

Чередник О.В.*

ПЕРЕДУМОВИ СТАНОВЛЕННЯ НОВОЇ КОЛІЗІЇ ОСВІТИ В НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ

Розглядається існування суперечливих педагогічних колізій у навчально-пізнавальній діяльності та їх використання в навчальному процесі, що характеризують розвиток української освіти, висувають вимогу формування нової генерації освітян із високим рівнем професіоналізму, загальної культури, творчим стилем аналітичного мислення, активних у соціальному і пізнавальному плані. Досліджується детермінанта управління пізнавальною діяльністю студентів, яка стимулює до удосконалення навчальної свідомості студентів.

Акцентується увага на належній рефлексивній організації процесу пізнання, що здатне забезпечити оптимальне управління навчальною діяльністю студентів, набуття міцних і системних знань, сформувати позитивну і навчальну мотивацію, що впливає на саморозвиток і самовдосконалення особистості.

Ключові слова: освіта, свідомість, суспільство, студент, навички, культура, навчально-пізнавальна діяльність.

Інноваційні процеси, що характеризують розвиток сучасної системи освіти, висувають вимогу формування нової генерації освітян із високим рівнем професіоналізму, загальної культури, творчим стилем аналітичного мислення, активних у соціальному й пізнавальному плані. Це положення є домінантним у концептуальних засадах Національної доктрини розвитку освіти України ХХІ ст., Законі України «Про освіту» [3].

Вищезазначене актуалізує пошук резервів удосконалення професійно-педагогічної підготовки студентів у вищих педагогічних навчальних закладах, серед яких першорядна роль належить ефективній організації навчально-пізнавальної діяльності, що передбачає планомірне, продумане впорядкування навчально-пізнавальних дій суб'єктів учіння. Належна організація процесу пізнання здатна забезпечити оптимальне управління навчальною діяльністю студентів, набуття міцних і системних знань, формування позитивної навчальної мотивації, їхній саморозвиток і самовдосконалення.

Одним із шляхів вирішення цієї проблеми є вивчення, переосмислення й конструктивне використання історичного досвіду, звернення до національних джерел педагогічної теорії та практики, що сприяють більш глибокому аналізу й усвідомленню сучасних процесів в організації педагогічної освіти, а також проектуванню її в майбутньому. У цьому контексті науковий інтерес викликає період другої половини ХХ ст. як найбільш інтенсивний та результативний щодо реформаторських процесів і перетворень в освітній галузі, які стимулювали розвиток вітчизняної дидактики, зокрема в напрямку розробки наукових підходів до організації процесів викладання й учіння у вищій школі. В якому б вимірі не розглядався цей процес, його головними фігурантами завжди залишаються учитель і учень. Перший постає переважно як носій суспільно вивічених знань, досвіду, культури, другий – як його реципієнт; перший «сіє добре, вічне, справедливе», інший – трансформує його у власний духовний світ, світогляд і культуру; перший навчає і виховує, другий – навчається і виховується. Усе це і є освітою – навчанням і вихованням підростаючого покоління, яке приходить на зміну старшому і якому належить майбутнє [4].

Принциповим при цьому є положення про те, що означений процес має суспільний характер, тобто здійснюється в суспільстві, суспільним чином і за суспільно визначеними стандартами. Яких би індивідуальних форм не набував він за того чи іншого історично конкретного типу культури чи субкультури, зрештою саме суспільство

* © Чередник О.В.*

визначає його сутність і спрямованість, пріоритети і цінності, мету і спосіб організації. І хоч та чи інша людина періодично відчуває дискомфорт і своєрідне, як писав З. Фройд, «незадоволення культурою», хоча вона і намагається, за словами А. Камю, «подолати абсурд», спричинений суперечностями, й нерідко «виривається» за межі наявної, суспільно узгодженої культури, блискуче демонструє свої індивідуально-творчі здібності, все зрештою повертається на свої місця: її «геніальний прорив» стає суспільним надбанням, а вона сама – генієм або божевільним, видатною, історичною постаттю або пересічною особистістю, значення якої визначається суспільним чином, конкретноісторично. І не інакше» [6]. Як зазначається в Біблії, «немає нічого нового під сонцем».

Так здійснюється людська життєдіяльність. Освіта ж є механізмом її відтворення на індивідуальному і суспільному рівнях. Причому індивідуальне в особистості, як правило, є унікальним і неповторним, суспільне – тим, що «делегується в освіту» як вимога конкретноісторичного типу культури. Якщо педагогіка головним чином вивчає механізм означеного делегування, то насамперед опікується ідеалом – визначенням якості і змісту своєрідного «духу епохи», на якому базується певний тип культури, виробництва, спілкування, і який «делегується» в освіту як суспільно визначена вимога, норма, стандарт чи ідеал.

Саме у цьому вимірі пізнання постає як теорія освіти.

Аналіз стану наукової розробки проблеми засвідчив, що питання організації навчально-пізнавальної діяльності студентів у вищих навчальних закладах належать до актуальних проблем сучасної педагогічної науки, розробка яких здійснюється в різних аспектах. Так, педагогічні основи організації процесу пізнання у ВНЗ розкрито в працях А. Алексюка, Ю. Бабанського, І. Волкова, С. Гончаренка, І. Зязюна, Б. Коротяєва, В. Лозової, П. Підкасистого; психологічне підґрунтя організації навчальної діяльності студентської молоді – в роботах Л. Виготського, В. Давидова, Д. Ельконіна, О. Леонтьєва, С. Рубінштейна, Л. Фрідмана. Структуру процесу учіння досліджують Т. Ільїна, І. Ільєсов, І. Лернер, Ю. Сенько, В. Фоменко, В. Ягупов; особливості управління навчально-пізнавальною діяльністю студентів – Є. Белкін, В. Євдокимов, Л. Клименко, Н. Тализіна, Ю. Щербань; умови ефективної організації навчально-пізнавальної діяльності студентів – П. Автономов, В. Буряк, Л. Петренко, М. Скаткін; форми й методи активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів – В. Лозова, Л. Степашко, Т. Шамова, Г. Щукіна та інші.

Метою нашої статті є простежити та розкрити причини та мотивацію студентів у навчально-пізнавальній діяльності, а саме процес засвоєння знань студентів у вищих педагогічних навчальних закладах України.

Якщо звернутись до історії педагогіки, то можна побачити, що у 50-х роках стимул визначався як засіб, що спонукав студентів до посиленої діяльності, своєрідний зовнішній поштовх, сила якого зростала залежно від суспільної значущості. Потреби так само могли навмисне, цілеспрямовано створюватися під тиском певних стимулів відповідно до матеріальних і духовних потреб суспільства в конкретноісторичних соціальних умовах.

Дієвість стимулів залежала й від урахування викладачем таких чинників:

- а) ставлення студента до обраної спеціальності, конкретної науки;
- б) ставлення студента до викладача;
- в) ставлення студента до своїх навчальних обов'язків;
- г) ставлення студента до групи, інших студентів тощо.

Результати 60-х років свідчать, що навчальні лекції другої половини ХХ століття поділялися на три види: оглядові, проблемні та предметні. Якщо оглядова лекція була спрямована на відновлення попередніх знань чи знайомство з якимось ще невивченим чи малознайомим матеріалом для формування цілісного знання, то проблемна

подавала матеріал як проблему, комплекс проблем, палітру різноманітних точок зору на той чи той бік економічного життя.

Предметна лекція була звичайною складовою лекційного курсу, хоча цілком могла нести в собі як елементи проблемності, так і окремі частини оглядовості. До проблемної лекції у вищі за характером взаємопов'язаної діяльності викладача й студентів мав пряме відношення метод проблемного викладу знань. Проблемний виклад припускав урахування особливостей і структури продуктивного проблемного мислення в пізнавальній діяльності студентів: створення на початку лекції проблемної ситуації на основі її аналізу та виявлення суперечностей, формулювання проблемного питання, пошук способів вирішення проблеми через переформулювання її та висунення гіпотез, вибір і докази найбільш правильної гіпотези щодо способу рішення проблеми. Урахування цих особливостей і активізація за допомогою евристичних прийомів розумової діяльності студентів забезпечували проблемний підхід до викладу лекційного матеріалу.

Цікавим є досвід доцента Дрогобицького педінституту А. Черненко у викладанні проблемних лекцій. Для активізації студентів у вирішенні проблеми лекції викладач у практичній педагогічній діяльності пропонувала: по-перше, повідомляти факти науки без вичерпного їх пояснення й у логічному плані стимулювати розумову активність студентів; по-друге – керувати пізнавальною діяльністю студентів у процесі лекції; по-третє – пояснювати методи, за допомогою яких вирішується проблема лекції [5, с. 45].

Зазначимо, що в застосуванні технічних засобів була необхідна не лише дидактична обґрунтованість, але й методична гнучкість їх використання, уміння швидко й глибоко розбиратися в тій навчальній обстановці, яка створювалася в тих чи інших випадках застосування технічних засобів. Відповідно необхідно було використовувати ті із засобів, які могли б забезпечити найбільш ефективно вирішення навчальних завдань. Оптимальність результатів визначалася попереднім обґрунтуванням, методичним моделюванням функціонування всіх складових системи цього навчального процесу. Зазначимо п'ять основних умов, які визначали доцільність використання в навчальному процесі технічних засобів:

- установлення тих властивостей і можливостей, які дозволяли в цьому випадку вивчення предмета інтенсифікувати навчальний процес, тобто підвищити якість вивчення матеріалу й знизити витрати навчального часу;
- чітке визначення конкретної ролі, завдань, місця й часу використання;
- установлення зв'язків і відношень з іншими засобами й формами навчання;
- ретельна організація й технічна бездоганність використання технічних засобів;
- організація інтересу й уваги до предмета вивчення та активної пізнавальної діяльності студентів над навчальним матеріалом [2].

В аспекті досліджуваної проблеми вважаємо за необхідне зауважити, що в 50-х рр. ХХ ст. у межах програмованого навчання виникла ідея застосування комп'ютера як засобу результативної організації навчально-пізнавальної діяльності студентів. А вже у 80-х рр. другої половини ХХ ст. комп'ютерне навчання стало одним із видів організації навчально-пізнавальної діяльності молоді. Наприклад, педагогічний колектив фізико-математичного факультету Бердянського педагогічного інституту ім. П.Д. Осипенко, докорінно перебудовуючи науково-дослідну роботу студентів відповідно до нових державних вимог, замість кількох її профілів обрав один – електронно-обчислювана математика [5].

Наголосимо, що ідея організації навчально-пізнавальної діяльності студентської молоді на основі комп'ютерного навчання внесла значні зміни в пізнавальну діяльність студентів, які звільнилися від шаблонної, рутинної розумової діяльності,

переключившись на машину. Це уможливило самостійне отримання студентами необхідної інформації.

У світлі означеної педагогіки поняття начально-пізнавальної діяльності набуло нового змісту і сенсу. Як слушно зазначає В. Нікітін, «освіченим є не той, хто багато знає, а той, хто має здатність співвідносити те, що знає й уміє, зі своїми планами, ситуацією на ринку робочих місць, суспільними змінами. Для цього треба мати специфічну техніку рефлексії й аналізу, які забезпечують власну орієнтацію та навігацію в соціальному світі, уявлення про його устрій, кордони, можливості. А сама система освіти організується так, щоб протягом всього життя можна було будувати свою персональну унікальну навчально-пізнавальну траєкторію» [1].

Оцінюючи значущість курсів і дисциплін у поняттях їхньої цінності для підготовки до майбутньої роботи і задоволення базових потреб, ми надто вузько дивимось на те, що має і може прагнути людина. Така точка зору зовсім не передбачає наявності «вищих» потреб або просто ігнорує їх. Для їхнього осмислення потрібна філософська точка зору. Однак хоча освіта й аналізує «вищі» потреби, це не означає, що їх вивчення обов'язково призводить до самореалізації, творчості тощо. Навчальна діяльність пропонує студенту ідеал самоактуалізації або те, що американські філософи М. Веласкес та В. Беррі називають ідеалом повнофункціональної особистості. Спробуємо переосмислити деякі з їхніх поглядів, щоб наповнити цей ідеал певним змістом й осмислити його.

Розглядаючи основні характеристики повнофункціональної особи як такої, що здатна до самоздійснення та самоактуалізації, ми дійшли висновку, що перша її ознака – здатність до самостійного мислення. Вона може формувати свої власні ставлення та переконання. Вона самостійна й незалежна, оскільки не діє залежно від того, що в неї запрограмовано, подібно до носіїв міфологічного світогляду, або що від неї очікують інші. Така людина не обов'язково нігіліст-заколотник, вона лише самостійно формує свої власні думки. Вона думає, оцінює і вирішує для себе.

Інша важлива характеристика – це глибока самосвідомість, місткість якої, як ми пам'ятаємо, тісно пов'язана з розвитком погляду на світ, на себе. Повнофункціональна особа сповідає недостатньо ілюзій щодо себе і рідко вдається до поверхневих виправдань своїх переконань, прихильностей, дій. Вона закликає до постійного випробування, рефлексивної переоцінки базових інтелектуальних підстав життя, здатна привести до усвідомлення раніше не усвідомлених переконань та уподобань, порівняти їх з іншими можливими уподобаннями та переконаннями, виявити їхні обмеженості, здійснити вихід за ці межі та сформувати більш адекватні підстави існування.

Наступна риса повнофункціональної особистості – це гнучкість. Кардинальні зміни, брак сталості у світі людського буття здатні зламати лише людину з жорсткими переконаннями. Проте вони не в змозі розхитати і порушити особистість, яка здатна до самоактуалізації. Повнофункціонально вихована людина здатна до постійного саморефлексованого контролю, до самоперебудови, вона самосвідома і саморефлексує, може витлумачувати, враховувати й оцінювати впливи змін зовнішнього світу, адекватно реагуючи на них закономірними і гнучкими змінами власного внутрішнього ества. Постійно випробовуючи, переглядаючи базові інтелектуальні підстави життя, враховуючи зовнішні впливи на них, людина стає більш гнучкою та стійкою, здатною постійно відновлюватись та вистояти перед лицем сумнівів, безладдя, невизначеності й хаосу.

Важлива характеристика повнофункціональної особистості полягає в її здатності до творчості. Така особа не обов'язково має бути письменником, художником чи музикантом, оскільки творчість може проявлятися багатьма способами і на безлічі рівнів. Такі люди виявляють творчість, що б вони не робили, вони репрезентують певну ідеальну площину людського трансцендування – аналога безконечності людини, здатної охопити нескінченність, вийти за власні межі, перетворити внутрішні передумови бачення світу і, побачивши завдяки

цьому нові шляхи виходу з проблемної ситуації, створити предметні, знаряддєві умови вирішення проблеми [7].

Зрештою саме пізнання та саморефлексія є запорукою нашого розуміння світу, глибин його буття, які даються нам через наші переживання.

Таким чином, можна зробити висновок, що пізнання допомагає сформувати та чітко концептуалізувати, добре продумати систему ціннісних уявлень у галузі моралі, мистецтва, політики тощо, оскільки з моменту свого виникнення навчально-пізнавального процесу надає можливість людям сформулювати власні ціннісні орієнтири, усвідомити сенс їхнього власного буття та існування.

Отже, можна констатувати, що в другій половині ХХ століття у вітчизняних вищих педагогічних навчальних закладах для ефективної організації навчально-пізнавальної діяльності студентів існує проблема модернізації змісту освіти, приведення його відповідно до найновіших досягнень сучасної науки, культури і соціальної практики.

Орієнтуючись на сучасний ринок праці, до пріоритетів освіти сьогодення відносимо вміння оперувати такими технологіями та знаннями, що задовольняють потреби інформаційного суспільства, готують молодь до нових ролей та навчання в цьому суспільстві. Важливим сьогодні є не лише вміння оперувати власними знаннями, а й бути готовим змінюватись і пристосовуватись до нових потреб ринку праці, оперувати та управляти інформацією, активно діяти, швидко приймати рішення, навчатись упродовж життя.

Сучасний навчально-пізнавальний процес ставить перед собою нове завдання – сформувати в учня вміння вчитись. У шкільній освіті сьогодні домінують такі тенденції, як запровадження основного ядра знань, своєрідного базового мінімуму, на якому вибудовується подальший комплекс знань, умінь, відношень, навичок, компетентності; формування цілісного сприйняття світу; оновлення змісту традиційних дисциплін; запровадження нових нормативних і спеціальних курсів. Зміст суспільних та природничих наук сьогодні спрямований насамперед на збереження навколишнього середовища, формування культури миру, вирішення етнічних і міжконфесійних конфліктів, полікультурності та толерантності, гуманістичних цінностей, громадянських якостей людини, її демократичного світогляду.

Важливим компонентом змісту освіти в економічно розвинених країнах є цінності, стиль і культура життєдіяльності європейського суспільства, ринок праці в цьому регіоні. Тому модернізація освіти має ще одну складову, продиктовану характером розвитку науки. Оскільки відстань між науковим відкриттям і його впровадженням у практику скорочується, то входження випускника вищої школи в сучасне виробництво буде ефективним лише за умови, коли не лише викладач, а й студент проявиться в ролі дослідника, науковця.

Перспективу подальших досліджень становлять питання побудови вищої освіти ХХІ століття. Вона повинна бути побудована за принципами організації навчально-пізнавальної та науково-дослідницької діяльності з практично-прагматичною спрямованістю. Конкурентоздатним буде фахівець, навчання якого здійснюється на основі фундаментальних досягнень науки, засвоєних власними дослідницькими зусиллями, у поєднанні з практичною участю в системі сучасного виробництва.

Література:

1. Андрущенко В. П. Сучасна соціальна філософія: курс лекцій / В. П. Андрущенко, М. І. Михальченко. – К. : Генеза, 1996. – 368 с.
2. Беспалько В. П. Программированное обучение / В. П. Беспалько. – М. : Высш. школа, 1970. – 300 с.
3. Закон Української РСР «Про освіту» (1991) // Радянська школа. – 1991. – № 9. – С. 3-19.

4. Збірник законодавчих і нормативних актів про освіту / упоряд. К. Е. Жолковський, С. І. Лисенко. – К. : Міністерство освіти України, фірма «ВІПОЛ», 1994. – Вип. І. – 336 с.
5. З досвіду роботи педагогічних вузів Української РСР / упоряд. В. О. Вікторов, І. В. Капелюшний. – К. : Радянська школа, 1964. – 148 с.
6. Камю А. Творчество и свобода. Статьи, эссе, записные книжки / А. Камю / пер. с франц. – М. : Радуга, 1990. – 608 с.
7. Філософія : підручник / [Г. А. Заїченко, В. М. Сагатовський, І. І. Кальний та ін.]. – К. : Вища шк., 1995. – 455 с.

Чередник Е.В.

ПРЕДПОСЫЛКИ СТАНОВЛЕНИЯ НОВОЙ КОЛЛИЗИИ ОБРАЗОВАНИЯ В УЧЕБНО-ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СТУДЕНТОВ ВТОРОЙ ПОЛОВИНЫ XX ВЕКА

Рассматривается существование противоречивых педагогических коллизий в учебно-познавательной деятельности и их использование в учебном процессе, которые характеризуют развитие украинского образования, выдвигают требование формирования новой генерации педагогов с высоким уровнем профессионализма, общей культуры, творческим стилем аналитического мышления, активных в социальном и познавательном плане. В статье исследуется детерминанта управления познавательной деятельностью студентов, которая стимулирует к усовершенствованию учебного сознания студентов.

Акцентируется внимание на надлежащей рефлексивной организации процесса познания, которое способно обеспечить оптимальное управление учебной деятельностью студентов, приобрести крепкие и системные знания, сформировать позитивную и учебную мотивацию, которая влияет на саморазвитие и самоусовершенствование личности.

Ключевые слова: образование, сознание, общество, студент, навыки, культура, учебно-познавательная деятельность.

Cherednyk O.V.

THE GROUND FOR THE FOUNDATION OF A NEW COLLISION
IN THE PROCESS OF EDUCATIONAL AND COGNITIONAL ACTIVITY
OF THE STUDENTS OF THE XX CENTURY

The article deals with the presence of the disputable pedagogical collisions in the educational and cognitional activity and their using in the educational process, that characterize the development of the Ukrainian education, they require the forming of a new generation of educators with a high level of professionalism, culture, creativity style of analytical intellection, they should be active in the process of studying and in their social position. In the article is observed the determinant of the ruling of the students' process of studying which stimulates to the development of the students' studying conscience.

The attention is paid on the appropriate reflexive organization of the process of cognition that may provide the optimal controlling of the students' educational activity, get solid and system knowledge, form positive educational motivation that influences the self development of the personality.

The author underlines the idea of the organization of cognitional and educational activity of students on the basis of computer education that provides the significant changes to the cognitional students' activity who are free from the stereotyped, routine mental activity shifting their attention on the machine.

The meaning of the educational and cognitional activity has got a new content and sense in the sphere of pedagogy. For this the special reflexive technique and analysis are analyzed which provide their own orientation and navigation in social world, the imagination about its system, boundaries, opportunities. The system of education is analyzed in such a way in order to have an opportunity to create own personal, unique, ontological strategy.

Key words: education, conscience, society, student, skills, culture, educational and cognitional process.